

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

ЛИТОВЧЕНКО ВЛАДЛЕНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 930.85:341.16:001

**РОЛЬ ЮНЕСКО В ОХОРОНІ ТА ЗБЕРЕЖЕННІ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УКРАЇНІ (1954–2010 рр.)**

07.00.02 – всесвітня історія

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук**

Миколаїв – 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі дипломатичної та консульської служби Дипломатичної академії України при Міністерстві закордонних справ України.

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор,
Рижков Микола Миколайович,
Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри міжнародної інформації.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор,
Тодоров Ігор Ярославович,
Ужгородський національний університет,
професор кафедри країнознавства;

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Катаргіна Тетяна Іванівна,
Інститут історії України НАН України,
старший науковий співробітник
Центру досліджень історико-культурної спадщини України.

Захист відбудеться «5» червня 2015 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 38.053.02 в Чорноморському державному університеті імені Петра Могили за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10, зал засідань вченої ради.

Із дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Чорноморського державного університету імені Петра Могили за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

Автореферат розіслано «5» травня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. Є. Богданова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження зумовлюється реаліями цивілізаційних зрушень, результатом яких стала поява нових загроз для світової культурної спадщини та підвищення уваги до проблем культууроохоронної діяльності з боку як міжнародних організацій, так і окремих держав світу. Тому охорона культурної спадщини, вироблення ефективних підходів до її збереження та популяризації є одним із пріоритетних напрямів сучасної внутрішньої та зовнішньої політики України і суттєво впливає на характер співробітництва держави з ЮНЕСКО у сфері охорони та збереження Світової культурної спадщини.

Внаслідок ухвалення Конвенції ЮНЕСКО про охорону світової культурної та природної спадщини, у 1972 р. на міжнародному рівні було чітко зафіксовано та узгоджено порядок збереження та популяризації об'єктів культури та природи, які становлять частину надбання універсальної культури людства та мають виняткове значення не лише для самої держави, на території якої вони знаходяться, але й для людства в цілому. Це суттєво вплинуло на характер співробітництва України з ЮНЕСКО у сфері охорони та збереження культурної спадщини, оскільки одна з ключових ідей Конвенції полягала у створенні організаційних, інституціональних і нормативних засад взаємодії міжнародної системи колективної охорони культурної спадщини та різноманітних внутрішньополітичних заходів із метою підвищення їх ефективності. Отже, Україна, як учасниця Конвенції ЮНЕСКО, з 1988 р. взяла на себе зобов'язання забезпечувати охорону об'єктів Світової культурної спадщини, розташованих на її території. У цьому аспекті особливого значення набуває проблема розробки комплексної системи заходів, які б поєднали внутрішній і міжнародний вектор діяльності держави щодо збереження й охорони культурної спадщини.

Актуальність дослідження зумовлюється також і тим, що проблема охорони та збереження культурної спадщини в сучасних умовах тісно пов'язана із забезпеченням подальшого розвитку світової культури як такої, оскільки в умовах стрімкого зростання темпів економічного, промислового, фінансового, соціального та політичного розвитку і переосмислення ролі культууроутворювальних факторів у зазначених процесах, особливого значення набуває закріплення певних інститутів, які дозволяють зберігати зв'язок із культурним та історичним минулим і забезпечують поступальний розвиток людської спільноти в загальному культурному просторі.

Проблема охорони пам'яток культури, збереження культурної спадщини та міжнародного співробітництва ЮНЕСКО й України в зазначеній галузі вже порушувалась як у вітчизняних, так і в зарубіжних дослідженнях. Утім, незважаючи на значну кількість робіт, необхідно визнати, що досі проблема визначення ролі ЮНЕСКО в охороні та збереженні культурної спадщини в Україні ще не набула всебічного аналізу, що, власне, і зумовлює актуальність дослідження.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження виконане в рамках планової державної тематики Дипломатичної академії України при МЗС України «Трансформації міжнародних відносин нового і

новітнього часу та Україна: політичні, дипломатичні та економічні фактори в глобальному і регіональному вимірах» (номер державної реєстрації 0110U005981).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертації полягає в комплексному аналізі стратегії співробітництва ЮНЕСКО й України у сфері охорони та збереження культурної спадщини, виявленні передумов, основних етапів, напрямів і форм міжнародної співпраці України у сфері захисту Світової культурної спадщини й обґрунтуванні пропозицій щодо удосконалення культуuroохоронної та пам'яткоохоронної діяльності в Україні в контексті її міжнародних зобов'язань.

Досягнення поставленої мети потребує розв'язання таких **завдань**:

- охарактеризувати стан наукової розробки теми та джерельну базу дослідження;
- з'ясувати концептуальні детермінанти проблематики охорони та збереження культурної спадщини, критично переосмислити сучасні наукові теоретико-методологічні підходи до аналізу поняття «культурна спадщина» та розкрити міждисциплінарний характер феномену культурної спадщини;
- розкрити особливості організації, функцій і форм діяльності ЮНЕСКО щодо збереження культурної спадщини, встановити значення та роль ЮНЕСКО в охороні та збереженні культурної спадщини людства;
- дослідити еволюцію стратегії ЮНЕСКО у сфері збереження культурної спадщини;
- проаналізувати основні історичні етапи участі України в міжнародній діяльності ЮНЕСКО у сфері охорони та збереження культурної спадщини;
- дослідити еволюцію політики у сфері охорони та збереження культурної спадщини України в контексті її міжнародних зобов'язань;
- конкретизувати напрями міжнародної та державної політики України щодо пам'яткоохоронної діяльності, визначити її місце в сучасній системі міжнародної співпраці.

З урахуванням зазначеної мети і завдань **об'єктом** дослідження виступає ЮНЕСКО як міжнародна організація, діяльність якої спрямована на охорону та збереження культурної спадщини.

Предметом дослідження є роль ЮНЕСКО в охороні та збереженні культурної спадщини України.

Хронологічні межі дослідження охоплюють 1954–2010 рр. – період активного залучення України до міжнародного пам'яткоохоронного руху.

Нижня межа дисертаційного дослідження пов'язана з набуттям УРСР членства в ЮНЕСКО (травень 1954 р.) та залученням її до активної роботи у справі збереження Світової культурної спадщини.

Верхня межа є роком останньої ратифікації (ратифіковано Законом України від 20.01.2010 р.) конвенції ЮНЕСКО – Конвенції про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження (2006 р.) та входження України до керівного складу Ради Конвенції про охорону підводної культурної спадщини, що визначило новий етап у взаємовідносинах ЮНЕСКО – Україна.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в комплексному дослідженні історичних, міжнародних, організаційних, нормативних та інформаційних засад

охорони та збереження культурної спадщини в Україні в аспекті її співпраці з ЮНЕСКО. Результати, які були одержані під час дослідження та найповніше визначають його наукову новизну, розкриваються у таких положеннях:

уперше:

– на оригінальних джерелах досліджено трансформацію стратегії охорони та збереження культурної спадщини в Україні, що спричинена діяльністю ЮНЕСКО, встановлено тенденцію до розширення змісту поняття культурної спадщини в практиці міжнародного співробітництва та державної політики України у сфері охорони та збереження культурної спадщини, яке не обмежується матеріальними об'єктами та включає у себе таку сферу, як нематеріальна культурна спадщина, що також є об'єктом збереження та захисту на національному і міжнародному рівнях;

– доведено, що ефективність культуроохоронної діяльності в Україні в аспекті її міжнародної співпраці з ЮНЕСКО залежить від комплексного характеру реалізації цілей і завдань у частині створення належних політичних, правових, економічних, фінансових, організаційно-матеріальних, інформаційних умов для функціонування органів державної влади й інститутів громадянського суспільства, які ставлять за мету охорону та збереження культурної спадщини;

узагальнено, поглиблено та уточнено:

– узагальнено наукові уявлення про проблему культурної спадщини у вітчизняній та світовій історичній науці, представлено міждисциплінарний характер феномену культурної спадщини, базуючись на основі залучення широкого кола оригінальних джерел;

– уточнено класифікацію основних заходів культуроохоронного характеру на національному рівні, що впливають з рекомендацій ЮНЕСКО і передбачають забезпечення охорони, збереження, відродження, популяризацію надбань культурної спадщини України; залучення громадян до збереження цінностей культури та культурної спадщини; забезпечення спадковості поколінь, консолідації суспільства на основі культурних цінностей; створення єдиного інформаційного простору, орієнтованого на розв'язання проблем відродження культурної спадщини України; недопущення дій, що призводять до втрати автентичних об'єктів матеріальної та нематеріальної культурної спадщини; виявлення критичних ситуацій у сфері збереження культурної спадщини, пошук шляхів їх подолання;

– доведено, що активізація міжнародної співпраці України з ЮНЕСКО передбачає трансформацію державної політики України у сфері культури з метою забезпечення збереження і примноження національного культурного надбання, врегулювання відносин суб'єктів діяльності у сфері культури, визначення пріоритетів діяльності держави у сфері охорони та збереження культурної спадщини, підстав, умов та порядку надання державної підтримки у сфері культури, сприяння формуванню ефективного механізму впливу громадськості на державну політику щодо охорони та збереження культурної спадщини України;

набуло подальшого розвитку:

– тлумачення поняття «збереження культурної спадщини» як цілеспрямованої, організаційно визначеної, інституціонально структурованої та функціонально зумовленої діяльності громадських організацій, держави та міжнародної спільноти

щодо збереження, забезпечення та відтворення матеріальних і нематеріальних об'єктів культурної спадщини, а також усталених суспільних відносин, які з цим пов'язані;

– дослідження еволюції концепту збереження культурної спадщини людства в історії міжнародних відносин, проаналізовано основні етапи формування міжнародної стратегії охорони та збереження культурної спадщини, доведено, що створення ЮНЕСКО було об'єктивно необхідним кроком й відповідало прагненню світової спільноти до гуманітарного співробітництва після Другої світової війни, а загальна геополітична ситуація вимагала об'єднання зусиль світового співтовариства для захисту прийдешніх поколінь, що зумовило формулювання основних цілей діяльності ЮНЕСКО у сфері охорони та збереження культурної спадщини.

Практичне значення одержаних результатів полягає у всебічному, комплексному та прогностичному аналізі базових засад охорони та збереження культурної спадщини в Україні в аспекті її співпраці з ЮНЕСКО. Результати дослідження спрямовані на подальший розвиток науки міжнародних відносин, поглиблення знань про сутність діяльності ЮНЕСКО щодо охорони та збереження культурної спадщини, її структуру та функції, а також вплив на культуроохоронні, державотворчі та правотворчі процеси в Україні.

Матеріали, положення та висновки дисертації можуть бути покладені в основу створення навчальних курсів із всесвітньої історії, історії та теорії міжнародних відносин, культурології, міжнародного права, пам'яткознавства, спецкурсів, що присвячені проблематиці охорони та збереження культурної спадщини, інших галузевих навчальних дисциплін, а також можуть використовуватися під час підготовки підручників і навчальних посібників для вищих навчальних закладів України.

Окрім того, результати дослідження можуть бути використані державно-владними структурами для розробки подальшої комплексної програми дій України на міжнародній арені з метою удосконалення чинної системи охорони та збереження культурної спадщини, інтенсифікації співпраці з ЮНЕСКО й іншими організаціями, урізноманітнення форм і методів цієї співпраці, розробки нових пропозицій та ініціатив України в галузі міжнародної системи культуроохоронних заходів.

Висновки та пропозиції, викладені в дисертації, можуть бути використані для вдосконалення вітчизняного законодавства в частині охорони та збереження культурної спадщини, внесення змін і доповнень до чинних законів України та інших нормативно-правових актів, які регулюють діяльність державних установ і недержавних організацій у культуроохоронній сфері.

Апробація результатів дослідження. Результати наукового дослідження було оприлюднено в доповідях на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: Міжнародній науковій конференції «Інформаційна безпека держави: теоретичний та практичний вимір» (м. Київ, 27–28 жовтня 2010 р.); Другій міжнародній науковій конференції молодих науковців, аспірантів, здобувачів «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії» (м. Рівне, 8–9 грудня 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна зовнішня політика України в контексті суспільної модернізації: засади, пріоритети та шляхи

практичного здійснення» (м. Київ, 28 квітня 2011 р.), Міжнародній науковій конференції «Народна дипломатія як фактор розвитку громадянського суспільства» (м. Київ, 13 грудня 2011 р.); Четвертій міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Одеські читання: актуальні проблеми історії, археології та етнології» (м. Одеса, 12–13 березня 2012 р.); Третій міжнародній науково-практичній конференції «Всесвітня історія та актуальні проблеми міжнародних відносин» 2012 р. (м. Луганськ, 3–4 квітня 2012 р.); Міжнародній науковій конференції «Дні науки філософського факультету – 2012» (м. Київ, 18–19 квітня 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Реструктуризація глобального простору: історичні імперативи та виклики» (м. Київ, 15 травня 2012 р.); Другій всеукраїнській науковій конференції «Сучасні соціально-гуманітарні дискурси» (м. Дніпропетровськ, 20 жовтня 2012 р.); Другій всеукраїнській науково-практичній конференції «Придніпровські соціально-гуманітарні читання» (м. Дніпропетровськ, 22 лютого 2013 р.); Третій всеукраїнській науковій конференції «Досягнення соціально-гуманітарних наук у сучасній Україні» (м. Сімферополь, 24 квітня 2013 р.), а також обговорено на засіданнях кафедри дипломатичної та консульської служби Дипломатичної академії України при МЗС України.

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено в 14 публікаціях, із них 6 – у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 2 – у зарубіжних виданнях.

Структура дисертації складається зі вступу, чотирьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, списку використаної літератури (419 позицій). Загальний обсяг роботи становить 242 сторінки, з них основного тексту 178 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** дисертації обґрунтовано актуальність теми дослідження, розкрито наукову новизну дисертації, визначено об'єкт і предмет наукового дослідження, окреслені його мета та завдання, наведено апробацію та практичне значення результатів дослідження.

У першому розділі – **«Історіографія, джерельна база та методологічна основа дослідження»** – здійснено аналіз джерел та літератури із зазначеної проблематики та охарактеризовано методологічні основи та методи дослідження.

У підрозділі 1.1. **«Історіографія проблеми»** зазначено, що літературу з досліджуваної теми доцільно поділити на три основні групи: а) радянська історіографія (1955–1991 рр.); б) українська історіографія (з 1991 р. і до нашого часу); в) зарубіжна історіографія (з 1955 р. і до нашого часу).

Серед праць **радянської** історіографії слід відзначити популярний нарис М. Петрачкова та Т. Коваленко-Косарик¹, оскільки це перша праця, що безпосередньо стосується взаємовідносин УРСР та ЮНЕСКО в радянські часи. Першою ґрунтовною монографією, присвяченою безпосередньо охороні культурних

¹ Петрачков М. Я. Україна – член ЮНЕСКО / М. Я. Петрачков, Т. Д. Коваленко-Косарик. – К. : Політвидав України, 1966. – 70 с.

цінностей на міжнародному рівні, є праця відомого правника М. Богуславського². До ювілею ЮНЕСКО вийшли праці українських дипломатів А. Зленка та Г. Удовенка³.

Результати досліджень **українських учених** викладено в різнопланових теоретичних і прикладних наукових працях. Вагомим поштовхом для цього була ратифікація Указом Президії ВР УРСР від 4 жовтня 1988 р. Конвенції ЮНЕСКО «Про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини» 1972 р. та проголошення Україною незалежності. Так, Конвенції ЮНЕСКО, як джерело міжнародного права в галузі охорони культурних цінностей, проаналізував у дисертаційній роботі В. Максимов⁴. Т. Каткова ґрунтовно дослідила правові аспекти діяльності ЮНЕСКО у сфері збереження культурної спадщини⁵. О. Костенко⁶ однією з перших проаналізувала різнопланове співробітництво України-ЮНЕСКО. Об'єктом аналізу В. Пількевич⁷ було співробітництво ЮНЕСКО і країн СНД у різних галузях, включаючи збереження культурної спадщини. Також необхідно відзначити серію видань Інституту історії України НАНУ⁸.

Поодинокі дослідження місця ЮНЕСКО у збереженні української культурної спадщини створено також і зарубіжними ученими. Слід відзначити монографію польського вченого В. Шерошевського⁹, дисертацію російського дослідника А. Скачкова¹⁰, а також брошуру Генерального директора ЮНЕСКО (1962–1974) Р. Майо¹¹ та працю французького дослідника Ж. Фрадье¹².

² Богуславский М. М. Международная охрана культурных ценностей / М. М. Богуславский. – М. : Международные отношения, 1979. – 192 с.

³ Зленко А. М. ЮНЕСКО і актуальні проблеми сучасності / А. М. Зленко. – К. : Політвидав України, 1986. – 144 с.; Удовенко Г. Й. В інтересах миру і співробітництва: Українська РСР в Організації Об'єднаних Націй / Г. Й. Удовенко. – К. : Знання, 1984. – 47 с.

⁴ Максимов В. В. Правова охорона культурних цінностей у Конвенціях ЮНЕСКО : дис. ... к.ю.н. : 12.00.11 / В. В. Максимов. – К., 1997. – 146 с.

⁵ Каткова Т. Г. Діяльність ЮНЕСКО у сфері збереження культурної спадщини: правові аспекти / Т. Г. Каткова. – Х. : Титул, 2007. – 181 с.

⁶ Костенко О. Ю. Діяльність України в ЮНЕСКО (80-ті – початок 90-х років) : автореф. дис. ... к.і.н. : 07.00.03 «Загальна історія. Новітній період» / О. Ю. Костенко. – К., 1994. – 22 с.

⁷ Пількевич В. О. Співробітництво ЮНЕСКО і країн СНД (1991–2008 рр.) : дис. ... к.і.н. : 07.00.02 «Всесвітня історія» / В. О. Пількевич. – К., 2011. – 205 с.

⁸ Історико-культурна спадщина України: проблеми дослідження та збереження / [В. О. Горбик (відп. ред.), С. І. Кот (упоряд. та наук. ред.)]. – К. : НАН України, 1998. – 400 с.; Проблеми збереження історико-культурної спадщини Києва / [Горбик В. О. (відповідальний редактор), В. М. Даниленко, Г. Г. Денисенко, Т. І. Катаргіна, О. Н. Кубальський, Л. Д. Федорова (науковий редактор)]. – К. : Інститут історії України НАН України, 2009. – 258 с.

⁹ Sieroszewski W. Ochrona prawna dóbr kultury na forum międzynarodowym w świetle legislacji UNESCO / W. Sieroszewski. – Warszawa : Ministerstwo Kultury i Sztuki, Generalny Konserwator Zabytków, 1974. – 246 s.

¹⁰ Скачков А. С. Политика ЮНЕСКО в сфере развития современных мировых культур : автореф. дис. ... к.полит.н. : 23.00.04 «Политические проблемы международных отношений и глобального развития» / А. С. Скачков. – М., 2007. – 20 с.

¹¹ Майо Р. Культура в современном мире. Проблемы и перспективы / Р. Майо. – Париж : ЮНЕСКО, 1973. – 33 с.

¹² Фрадье Ж. Концепция всемирного наследия / Ж. Фрадье // Курьер ЮНЕСКО. – 1980. – № 9. – С. 26–34.

Отже, проблема збереження культурної спадщини має міждисциплінарний характер, про що свідчить значна кількість різноматичних теоретичних і прикладних розробок. Однак питання місця та ролі ЮНЕСКО у збереженні української культурної спадщини на сьогодні не дістало ґрунтовного дослідження ані в українській, ані в зарубіжній історіографії, що дає широке поле для авторських узагальнень.

У підрозділі 1.2. *«Джерельна база дослідження»* зауважується, що дисертаційна робота ґрунтується на опублікованих і неопублікованих джерелах. У процесі її опрацювання вивчено та використано неопубліковані архівні документи Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (м. Київ), Галузевого державного архіву Міністерства закордонних справ України (м. Київ), зокрема, ф. 8 «Постійне представництво України при ЮНЕСКО», та цифрового архіву ЮНЕСКО (UNESCO Archives AtoM catalogue).

Увесь масив джерел можна поділити на декілька основних груп:

1) законодавчі документи міжнародного права та нормативні документи ЮНЕСКО, що репрезентовані міжнародними конвенціями ЮНЕСКО та протоколами до них, наприклад, Конвенція про охорону світової культурної та природної спадщини (1972 р.), Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини (2003 р.);

2) національні законодавчі й інші нормативно-правові акти України, представлені законами УРСР–України у сфері збереження культурної спадщини, зокрема, Закон України «Про охорону культурної спадщини» (2000 р.), Закон України про культуру (2010 р.); Закон «Про затвердження Загальнодержавної програми збереження та використання об'єктів культурної спадщини на 2004–2010 роки» тощо;

3) діловодна документація ЮНЕСКО, МЗС України, Комітету в закордонних справах Верховної Ради УРСР–України та робочі документи ЮНЕСКО–ООН, що містять резолюції та інші робочі документи ЮНЕСКО, матеріали сесій ГА ООН, сесій Генеральної конференції та Виконавчої ради ЮНЕСКО;

4) матеріали міжнародних наукових конференцій і семінарів, зокрема, Світова доповідь з культури 2000+ ЮНЕСКО «Культурне розмаїття, конфлікт і плюралізм» (2000 р.), Світова доповідь ЮНЕСКО «Інвестування в культурне різноманіття і діалог між культурами» (2010 р.), у яких представлено дослідження фахівців та експертів ЮНЕСКО у сфері культури, культурної політики та культурної спадщини;

5) статистичні матеріали, що містяться в публікаціях ЮНЕСКО (резолюціях, документах сесій, дворічних програм і бюджетів, матеріалах доповідей з культури, звітах та доповідях конференцій тощо);

6) джерела особового походження (спогади, мемуари), презентовані мемуарами українських дипломатів А. Зленка¹³ та О. Сліпченка¹⁴, в яких висвітлено окремі ініціативи України щодо міжнародної стратегії охорони та збереження культурної спадщини з погляду українських дипломатів;

¹³ Зленко А. М. Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін / А. М. Зленко. – Харків : Фоліо, 2003. – 559 с.

¹⁴ Сліпченко А. С. От имени страны. Заметки о дипломатии и дипломатах: художественно-документальное издание / А. С. Сліпченко. – К. : Задруга, 2009. – 688 с.

7) джерела довідкового характеру, представлені періодичними виданнями, брошурами, інформаційними матеріалами ЮНЕСКО, зокрема, «Настільний щоденник Світової спадщини», «Інформаційний бюлетень. Світова спадщина» (1993–2005 рр.) тощо.

У підрозділі 1.3. *«Теоретико-методологічна основа та методи дослідження»* доведено, що питання місця та ролі ЮНЕСКО у збереженні й охороні культурної спадщини в Україні в теоретико-методологічному плані належить до різнопланових тем, що виражається в міждисциплінарному характері проблематики. Для аналізу стратегії збереження культурної спадщини в міжнародних відносинах на рівні ЮНЕСКО–Україна використано поняття «культурна спадщина», «нематеріальна культурна спадщина», «підводна культурна спадщина», «міжнародна охорона культурної спадщини». Базовими принципами, на яких побудована дисертаційна робота, були історизм, об'єктивність, системність, принцип розвитку та плюралізм. У роботі застосовано метод діалектичного пізнання та структурно-функціонального аналізу, порівняльно-історичний метод. Застосування у дослідженні хронологічного принципу дозволило викласти матеріал у чіткій послідовності та логічній завершеності.

У другому розділі – *«Еволюція міжнародної стратегії охорони та збереження культурної спадщини»* – виокремлено та охарактеризовано основні етапи розвитку діяльності міжнародних організацій щодо охорони культурної спадщини.

У підрозділі 2.1. *«Діяльність міжнародних організацій і діячів світової спільноти у справі збереження пам'яток історії та культури (до середини ХХ ст.)»* зазначається, що витoki міжнародної стратегії охорони та збереження культурної спадщини хронологічно належать до часів стародавньої історії людства та пов'язані з усвідомленням «особливого статусу» пам'яток культури як найвеличніших досягнень людства у класичній грецькій ідеї «чудес світу». Водночас розробка базових підходів до визначення поняття культурної цінності та її захисту передусім під час війни та збройних конфліктів відбувалася вже з кінця ХІХ ст. і до 1930-х рр. вже було визначено базові засади формування системи міжнародного захисту культурної спадщини. Завершення Другої світової війни та подальша трансформація міжнародної політичної системи спричинили фундаментальний перегляд усталених у практиці міжнародного співробітництва пріоритетів, що дало можливість включити питання збереження культурної спадщини до міжнародних політичних стратегій.

У підрозділі 2.2. *«Утворення ЮНЕСКО та її співпраця з іншими міжнародними організаціями у справі охорони та збереження культурної спадщини (1945–1960-ті роки)»* підкреслено, що в другій половині ХХ ст. культуроохоронну діяльність було виведено за межі національної практики, а захист культурно-історичної спадщини став глобальним завданням й спільною метою всієї міжнародної спільноти.

Важливу роль у цьому процесі відіграло створення відповідних міжнародних органів та інститутів, зокрема, ЮНЕСКО, які були покликані самотійно або у процесі взаємодії з різноманітними міжнародними установами та національними урядами розв'язувати тактичні та/або стратегічні завдання щодо збереження

культурної спадщини, створювати умови для ефективного використання і підтримання в належному стані тих об'єктів культурної спадщини, які становлять культурну та національну цінність для окремих народів, держав або світу в цілому.

На першому етапі (1950–1960-х рр.) ініціативи ЮНЕСКО у сфері збереження культурної спадщини були переважно спрямовано на охорону культурних цінностей у мирний та воєнний часи. Отже, від самого започаткування діяльність ЮНЕСКО охоплювала питання збереження та відродження матеріальної і нематеріальної культурної спадщини, а також сприяння поверненню втрачених культурних цінностей до країн походження.

Підрозділ 2.3. **«Активізація діяльності ЮНЕСКО у справі збереження пам'яток історії та культури (70-і рр. XX ст. – початок XXI ст.)»** акцентує увагу на еволюції стратегії ЮНЕСКО у сфері збереження культурної спадщини. На другому етапі (1972–2001 рр.) із ухваленням Конвенції про охорону світової культурної і природної спадщини відбулося завершення формування концепції збереження культурної спадщини, було визначено пріоритети політики в цій сфері, подана класифікація об'єктів культурної спадщини, що мають вагоме універсальне значення для всього людства, та визначено механізми реалізації пріоритету.

На третьому етапі (2001–2003 рр.) відбувся перегляд базових принципів стратегії збереження культурної спадщини, поняття «культурна спадщина» було суттєво розширено та уточнено, а до номенклатури об'єктів культурної спадщини було включено об'єкти нематеріальної спадщини та підводної культурної спадщини. На останньому етапі було також враховано суттєвий науково-технічний прогрес, результати якого планувалося широко використовувати для підвищення ефективності реалізації міжнародної стратегії охорони та збереження культурної спадщини. Дослідження етапів формування стратегії ЮНЕСКО у сфері збереження культурної спадщини свідчить про трансформацію пріоритетів та змістового наповнення політики у цій сфері відповідно до потреб світового розвитку.

У розділі 3 – **«Міжнародне співробітництво ЮНЕСКО з УРСР у сфері охорони та збереження світової культурної спадщини (1954–1991 рр.)»** – доведено, що формування системи охорони та збереження культурної спадщини УРСР відбувалося в умовах бурхливих політичних трансформацій, що суттєво вплинуло на характер пам'яткоохоронної діяльності держави.

У підрозділі 3.1. **«Створення системи охорони та збереження культурної спадщини Української РСР»** зазначається, що до 1991 р. можна виділити декілька базових етапів розвитку системи охорони та збереження культурної спадщини. Перший етап припадає на часи Української Центральної Ради, Гетьманату і Директорії, коли пам'яткоохорона діяльність розглядалася як складова загального державотворчого процесу. Другий етап розвитку системи охорони та збереження культурної спадщини УРСР пов'язаний з періодом подолання наслідків Другої світової війни. Третій етап розвитку системи охорони та збереження культурної спадщини УРСР пов'язаний з діяльністю єдиної в Українській РСР недержавної структури, що опікувалася питаннями збереження пам'яток історії та культури – громадської організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури (УТОПК) на чолі з академіком П. Т. Троньком. На цьому етапі спостерігається активізація пам'яткоохоронної діяльності, спрямованої на розробку

та реалізацію конкретних програм із збереження культурної спадщини з цільовим використанням коштів на їх здійснення. Четвертий етап розвитку системи охорони та збереження культурної спадщини України був пов'язаний із суперечливими процесами середини 1980-х рр., коли сотні пам'яток архітектури опинилися в аварійному стані або використовувалися неефективно, археологічні об'єкти розорювалися і руйнувалися, не виконувалися й плани їх наукових досліджень.

У підрозділі 3.2. **«Співробітництво ЮНЕСКО – Українська РСР у сфері охорони та збереження культурної спадщини»** підкреслюється, що за кількістю об'єктів культурної та історико-культурної спадщини Україна посідає одне з провідних місць у Європі та світі. Зовнішньополітична стратегія охорони та збереження культурної спадщини України в період до набуття незалежності формувалася під впливом так званої «залізної завіси» та жорстким контролем з боку центрального керівництва СРСР за всіма контактами з іноземними культурами та зовнішньою культурною політикою. Слід відзначити суттєвий позитивний доробок та досвід української дипломатії, отриманий упродовж десятиліть, зокрема, у сфері вироблення та реалізації міжнародних принципів охорони та збереження культурної спадщини людства. Від самого початку свого членства в ЮНЕСКО представники УРСР брали активну участь у міжнародних семінарах, конференціях, сприяли поширенню відомостей про радянську Україну через проведення художніх виставок, досягнення національного кінематографа. Україна співпрацювала з іншими державами в розробленні міжнародно-правових механізмів регулювання системи охорони та збереження культурної спадщини, а також забезпечила внесення до Списку світової культурної спадщини видатних пам'яток культури і мистецтва – Національного заповідника «Софія Київська» та Києво-Печерського історико-культурного заповідника.

У розділі 4 **«Програми ЮНЕСКО зі збереження культурної спадщини в Україні та їх реалізація (1991–2010 рр.)»** констатується, що цей напрям діяльності є одним із важливих напрямів державної політики на національному та міжнародному рівнях. З моменту набуття членства в ЮНЕСКО збереження культурної спадщини стало важливим пріоритетом міжнародного співробітництва держави.

У підрозділі 4.1. **«Трансформація стратегії охорони та збереження культурної спадщини в Україні у контексті її міжнародних зобов'язань після набуття незалежності»** доведено, що, незважаючи на певні труднощі, значною мірою зумовлені відсутністю належного законодавчого забезпечення охорони культурної спадщини та об'єктів, внесених до Списку світової культурної спадщини ЮНЕСКО, в цілому практика участі України в проектах організації є успішною. Це виявляється не лише в розширенні Списку об'єктів світової культурної спадщини за рахунок внесення нових об'єктів України, але й у тому, що саме Україна запропонувала та обґрунтувала низку важливих ініціатив щодо загальних стратегічних напрямів діяльності ЮНЕСКО в частині збереження культурної спадщини.

Важливою складовою системи заходів щодо активізації міжнародної співпраці України з ЮНЕСКО у сфері збереження культурної спадщини є удосконалення державної політики у сфері культури, яка повинна бути спрямована на забезпечення

реалізації та захист конституційних прав громадян у сфері культури, збереження і примноження національного культурного надбання; врегулювання відносин суб'єктів діяльності у сфері культури, визначення пріоритетів діяльності держави у сфері культури, форм, підстав, умов та порядку надання державної підтримки культури, гарантій невтручання держави в творчі процеси, сприяння формуванню ефективного механізму впливу громадськості на розвиток і реалізацію державної політики у сфері охорони і збереження культурної спадщини.

У підрозділі 4.2. *«Роль ЮНЕСКО у реалізації стратегії охорони та збереження культурної спадщини в Україні (1991–2010 рр.)»* зауважується, що ефективним механізмом забезпечення сучасної державної політики в галузі охорони та збереження культурної спадщини, що відповідає міжнародним стандартам ЮНЕСКО, є розробка та практична реалізація відповідних загальнодержавних програм, які спрямовано на забезпечення охорони, збереження, відродження та поширення надбань культурної спадщини; залучення різних верств населення до збереження цінностей культури та культурної спадщини; забезпечення в сучасних умовах спадковості поколінь, консолідації суспільства на основі культурних цінностей; створення єдиного інформаційного простору, орієнтованого на розв'язання проблем відродження культурної спадщини; контроль за використанням автентичних матеріалів, їх охорона, недопущення дій, що призводять до їх втрати; виявлення руйнівних тенденцій і критичних ситуацій, що виникають у сфері збереження культурної спадщини, пошук шляхів їх подолання.

Перспективним напрямом діяльності ЮНЕСКО у сфері охорони та збереження культурної спадщини в Україні є консультативна підтримка розробки державних цільових програм збереження культурної спадщини на регіональному рівні. Такі програми повинні включати у себе питання збереження культурної спадщини того чи іншого регіону або території та сприяти запровадженню тих форм збереження та популяризації культурної спадщини, ефективність яких було доведено в практичній діяльності ЮНЕСКО. Важливою проблемою реалізації функції охорони культурних пам'яток в Україні є удосконалення системи її організаційного, матеріального та фінансового забезпечення.

Важливе значення для збереження культурної спадщини в Україні має внесення історико-архітектурних об'єктів України до Списку світової спадщини людства, Списку шедеврів усної та нематеріальної спадщини, а також занесення українських біосферних заповідників до Світової мережі ЮНЕСКО.

У **Висновках** сформульовано основні результати та узагальнення дисертаційного дослідження.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми реалізації міжнародної стратегії охорони та збереження культурної спадщини в Україні, що виявляється в оцінці змін у динаміці реалізації міжнародної стратегії охорони та збереження Світової культурної спадщини, еволюції пріоритетів та форм міжнародної співпраці ЮНЕСКО з Україною в пам'яткоохоронній сфері, встановленні перспективних напрямів і механізмів такої співпраці.

Застосування системи методів аналізу дало можливість реалізувати обраний концептуальний підхід, заснований на міждисциплінарних зв'язках гуманітарного

знання, зокрема: розглянути теоретичні та методологічні основи дослідження проблеми охорони та збереження культурної спадщини, проаналізувати історіографію та джерельну базу дослідження, основні етапи розвитку стратегії міжнародного співробітництва у сфері охорони та збереження культурної спадщини ЮНЕСКО, визначити сутнісні характеристики реалізації програм ЮНЕСКО з охорони та збереження культурної спадщини в Україні в контексті її міжнародних зобов'язань.

Для вирішення основних завдань дослідження було використано принцип історизму, який дозволив дослідити еволюцію міжнародної стратегії охорони та збереження культурної спадщини, етапи формування стратегії ЮНЕСКО у сфері збереження культурної спадщини в історичному та політичному контексті, трансформацію пріоритетів і змістового наповнення політики в цій сфері відповідно до потреб світового розвитку середини ХХ – початку ХХІ століття та їх вплив на реалізацію програм ЮНЕСКО у сфері охорони та збереження культурної спадщини в Україні. Міждисциплінарний підхід дозволив комплексно дослідити феномен культурної спадщини з урахуванням його інтегративного характеру, що зумовило звернення до широкого кола наукових праць з історії, культурології, філософії, соціології, права та історії міжнародних відносин.

Основні наукові та практичні результати дисертації полягають у такому:

1. Дослідження історіографії з проблеми ролі ЮНЕСКО в збереженні культурної спадщини дає підстави стверджувати, що вона стала результатом взаємодії численних історичних, культурологічних, політологічних, правових, соціологічних та філософських концепцій другої половини ХХ – початку ХХІ століття, що істотно вплинули на методологічні підходи до вивчення феномену культурної спадщини. Аналіз радянських, зарубіжних і сучасних вітчизняних досліджень засвідчив, що роль ЮНЕСКО у збереженні й охороні культури та пам'яток в Україні знаходиться в колі малодосліджених проблем, які ще не знайшли свого відображення в науковій літературі.

Джерельна база дисертації є достатньо репрезентативною. Важливе значення для написання дисертаційної роботи мали ресурси електронних архівів ЮНЕСКО з питань охорони та збереження культурної спадщини, розміщені на веб-порталі Організації, та матеріали українських архівів – ЦДАВО України та ГДА МЗС, які дали можливість розкрити результати співробітництва ЮНЕСКО та України, побачити практичні механізми контролю ЮНЕСКО за станом і рівнем збереження культурних і природних пам'яток, що було внесено до Списку Світової спадщини.

2. Узагальнення наявних теоретико-методологічних засад феномену збереження культурної спадщини дало можливість стверджувати, що культурна спадщина має найвищий потенціал в історичному процесі розвитку людства, а тому зростає необхідність її збереження та ефективного використання як одного з найважливіших ресурсів цивілізаційного розвитку. Теоретичне і прикладне осмислення використання поняття культурної спадщини в сучасних умовах засвідчує стійку тенденцію до розширення його змісту. Тому в нормативно-інституціональному вимірі, коли культурна спадщина постає одним із пріоритетних об'єктів захисту з боку окремих держав і міжнародної спільноти в цілому, процес її захисту може бути охарактеризований як цілеспрямована, організаційно визначена, інституціонально

структурована та функціонально зумовлена діяльність держави, громадських організацій та міжнародної спільноти щодо збереження, убезпечення та відтворення матеріальних і нематеріальних об'єктів культурної спадщини, а також усталених суспільних відносин, які з цим пов'язані.

3. Розвиток концепту культурної спадщини бере свій початок ще в часи стародавньої історії людства, але вже тоді був пов'язаний з усвідомленням «особливого статусу» пам'яток культури як найвеличніших досягнень людства. Подальша еволюція концепту була пов'язана з розробкою базових підходів до визначення поняття культурної цінності та її захисту передусім під час війни та збройних конфліктів. Наприкінці XIX ст. і до 1930-х рр. відбулося формування базових засад функціонування системи міжнародного захисту культурної спадщини. Завершення Другої світової війни та формування нової міжнародної політичної системи спричинили фундаментальний перегляд усталених у практиці міжнародного гуманітарного співробітництва пріоритетів, що дало можливість включити питання збереження культурної спадщини до міжнародних політичних стратегій. Тому охорона та збереження Світової культурної спадщини увійшли до пріоритетів діяльності ЮНЕСКО від самого її започаткування. На кожному з етапів еволюції концепту відбувалася присутня трансформація пріоритетів та змістового наповнення політики в цій сфері відповідно до потреб світового розвитку.

4. Дослідження особливостей розвитку міжнародного співробітництва у сфері охорони та збереження культурної спадщини під егідою ЮНЕСКО засвідчує підвищення ролі та значення цієї діяльності, що зумовлено такими чинниками: по-перше, сам об'єкт міжнародної співпраці у цій галузі є таким, що вимагає спільних й консолідованих зусиль багатьох держав для побудови цілісної системи збереження культурної спадщини людства; по-друге, у процедурному аспекті розв'язання багатьох питань у сфері збереження культурної спадщини часто пов'язано з безпосередньою взаємодією двох або більше держав, що унеможлиблює елімінацію або ж редукацію міжнародного виміру культуроохоронної діяльності ЮНЕСКО. В той же час в інституціональному плані можна виділити дві основні форми міжнародної співпраці в галузі збереження культурної спадщини – діяльність міжнародних міжурядових та міжнародних неурядових організацій.

У розвитку міжнародної стратегії ЮНЕСКО у сфері охорони та збереження культурної спадщини доцільно виокремити три етапи: на першому етапі (1950-х – 1960-х рр.) відбулося концептуальне переосмислення питань охорони культурних цінностей у мирний та воєнний часи, внаслідок чого актуалізувалося питання розробки нових методологічних засад, які було покладено в основу концепту захисту Світової культурної спадщини; на другому етапі (1972–2001 рр.) внаслідок міжнародно-політичних дискусій та обговорень було розроблено та ухвалено Конвенцію про охорону світової культурної і природної спадщини, визначено пріоритети політики в цій сфері, які містили фундаментальні принципи міжнародної стратегії охорони та збереження культурної спадщини; на третьому етапі (з 2001 р.) було здійснено перегляд базових принципів стратегії збереження культурної спадщини, відповідно до нових реалій міжнародного політичного розвитку, а також суттєве розширення та уточнення поняття «культурна спадщина» за рахунок включення до номенклатури об'єктів культурної спадщини об'єктів нематеріальної

спадщини та підводної культурної спадщини. Відповідно до вимог сучасного цивілізаційного розвитку відбулася трансформація форм та методів діяльності ЮНЕСКО в галузі охорони та збереження культурної спадщини, зокрема, використання досягнень науково-технологічного прогресу, результати якого широко використовуються для підвищення ефективності політики в зазначеній сфері.

5. Формування стратегії охорони та збереження культурної спадщини України в контексті її міжнародних зобов'язань бере свій початок ще за часів існування УРСР. Цей період визначався домінуванням двох основних чинників: існування так званої «залізної завіси», характерної для всіх комуністичних держав; існування жорсткого контролю з боку центрального керівництва СРСР за всіма контактами з іноземними культурами та зовнішньою культурною політикою. Той факт, що УРСР вважалася державою-засновницею ООН та її спеціалізованої установи – ЮНЕСКО, суттєво не вплинув на особливості діяльності держави в цих інститутах, оскільки контакти з міжнародними організаціями належали до Міністерства закордонних справ Української РСР, що фактично було «регіональним відділенням «союзного» МЗС у Москві. Із набуттям незалежності розпочався процес становлення України як правової і демократичної держави, яка відіграє помітну роль у міжнародній політиці і органічно входить до спільноти сучасних розвинених держав, тісно пов'язана із її позиціонуванням на міжнародній арені не лише в політичному та економічному, але й у культурно-національному плані. Це вплинуло на стратегію охорони та збереження культурної спадщини України, забезпечило формування відповідної інституційної та правової бази для реалізації культууроохоронної та пам'яткоохоронної стратегій.

Культуроохоронна та пам'яткоохоронна діяльність держави нині набуває властивостей відносно самостійної функції сучасної держави, яка входить до загальної системи соціокультурних функцій і має на меті створити всі можливі умови для збереження пам'яток культури, їх популяризації, гарантування їх передачі майбутнім поколінням. На сьогодні нормативну основу охорони і збереження культурної спадщини в Україні складають як акти національного законодавства, так і ратифіковані Україною основні Конвенції ЮНЕСКО. Водночас на практичну діяльність у цій сфері також істотно впливають акти ІКОМОС, що визначають професійні норми пам'яткоохоронної практики щодо розробки законодавства, використання фінансів, вимог до проведення ремонтно-реставраційних робіт, відтворення пам'яток тощо.

Діяльність України зі збереження культурної спадщини на рівні міжнародної співпраці включає в себе два основні аспекти: по-перше, процесуальний аспект, суть якого полягає в регламентації цілей, процедур, засобів, методів, стадій діяльності щодо загального збереження і захисту культурної спадщини, по-друге, інституціонально-організаційний, який передбачає створення відповідних міжнародних органів та інститутів, що покликані самостійно або в процесі взаємодії з різноманітними міжнародними установами та національними урядами вирішувати завдання щодо збереження культурної спадщини, створення умов для її ефективного використання і підтримання в належному стані тих об'єктів культурної спадщини, які становлять світову культурну та національну цінність для окремих народів, держав або світу в цілому.

Важливе значення для реалізації пріоритетів культуроохоронної діяльності в Україні має міжнародна співпраця держави з ЮНЕСКО у сфері охорони та збереження культурної спадщини. Поглиблення міжнародного культуроохоронного співробітництва та інтеграції відбувалося шляхом внесення історико-архітектурних об'єктів України до Списку світової спадщини людства, а також занесення українських біосферних заповідників до Світової мережі ЮНЕСКО. Утім, завдання поповнення цього Списку повинно органічно поєднуватись із підтриманням у належному стані тих об'єктів, які вже внесені до Списку ЮНЕСКО, але можуть за певних умов бути внесені до іншого списку – Списку об'єктів світової спадщини, яким загрожує знищення, що вкрай негативно вплине на міжнародний імідж держави та свідчитиме про деградацію ролі культуроохоронної діяльності в Україні.

6. Удосконалення державної політики України у сфері культури є складовою системи заходів щодо активізації міжнародної співпраці України з ЮНЕСКО та іншими культуро- та пам'яткоохоронними організаціями і має на меті забезпечення реалізації і захист конституційних прав громадян України у сфері культури, збереження і примноження національного культурного надбання; врегулювання відносин суб'єктів діяльності у сфері культури, визначення пріоритетів діяльності держави у сфері культури, форм, підстав, умов та порядку надання державної підтримки, гарантій невторчання держави у творчі процеси, сприяння формуванню ефективного механізму впливу громадськості на формування і реалізацію державної політики у сфері культури.

Ефективним механізмом забезпечення сучасної та відповідної міжнародним стандартам ЮНЕСКО державної політики в галузі охорони та збереження культурної спадщини є розробка та практична реалізація відповідних загальнодержавних програм, спрямованих на: забезпечення охорони, збереження, відродження та поширення надбань культурної спадщини; залучення різних верств населення до збереження цінностей культури та культурної спадщини; забезпечення в сучасних умовах спадковості поколінь, консолідації суспільства на основі культурних цінностей; створення єдиного інформаційного простору, орієнтованого на розв'язання проблем відродження культурної спадщини; контроль за використанням автентичних матеріалів, їх охорона, недопущення дій, що призводять до їх втрати; виявлення руйнівних тенденцій і критичних ситуацій, що виникають у сфері збереження культурної спадщини, пошук шляхів їх подолання. Це дозволить не лише систематизувати й оптимізувати внутрішню та зовнішню політику України у сфері охорони і збереження культурної спадщини, але й робитиме політику держави у цій сфері прозорою та зрозумілою сучасній міжнародній спільноті.

7. Перспективним напрямом співробітництва з ЮНЕСКО щодо охорони і збереження культурної спадщини є розробка державних цільових програм збереження культурної спадщини на регіональному рівні. Такі програми повинні включати в себе питання збереження культурної спадщини того чи іншого регіону або території і сприяти запровадженню тих форм збереження та популяризації культурної спадщини, які виявили свою ефективність у практиці ЮНЕСКО. Метою подібних програм має стати розроблення і здійснення комплексу науково-дослідних, ремонтно-реставраційних, природоохоронних, інформаційних, фінансово-

економічних заходів для забезпечення збереження, використання та популяризації об'єктів культурної спадщини, створення нових туристичних маршрутів та сучасної туристичної інфраструктури регіонів України. Причому, цільовий характер таких програм дозволить максимально повно враховувати специфіку культурного розвитку окремих територій або регіонів України. Іншим важливим перспективним напрямом співпраці України та ЮНЕСКО в культуроохоронній сфері є підготовка кадрів. У цьому плані держава за активної підтримки ЮНЕСКО та інших міжнародних організацій повинна сприяти підготовці фахівців та підвищенню кваліфікації кадрів у сфері збереження об'єктів культурної та природної спадщини шляхом впровадження відповідних фахових дисциплін у спеціалізованих вищих навчальних закладах. Водночас підвищення кваліфікації фахівців у сфері збереження об'єктів культурної та природної спадщини в міжнародних центрах, що належать до сфери діяльності таких міжнародних пам'яткоохоронних організацій як Міжнародна рада з охорони пам'яток й історичних місць та Міжнародний дослідницький центр з питань збереження і реставрації культурної спадщини.

Особливості функціонування ЮНЕСКО полягають у тому, що через залучення досвіду, інститутів та інструментів міжнародної співпраці, на національному рівні створюється необхідна організаційна, нормативна, інституціональна, матеріальна, інформаційна база для охорони та збереження культурної спадщини у всіх її проявах та формах. У цьому сенсі, наголошуючи на ролі активізації співпраці України та ЮНЕСКО, як на урядовому, так і на неурядовому рівнях, необхідно чітко усвідомлювати, що цей процес має на меті не лише поліпшення міжнародного іміджу України та консолідацію її зусиль з іншими державами світу, що дбають про збереження всесвітньої культурної спадщини, а насамперед розв'язання тих нагальних внутрішніх проблем управління у сфері культури, що є основою соціокультурного і гуманітарного розвитку України, які можуть бути вирішені тільки за умови поглиблення, інтенсифікації й наповнення реальним змістом процесу співпраці з ЮНЕСКО та іншими міжнародними організаціями.

Список опублікованих праць за темою дисертації

у наукових фахових виданнях

1. Прокаєва В. В. Світова спадщина ЮНЕСКО і Україна / В. В. Прокаєва // Науковий вісник Дипломатичної академії України при МЗС України. – К., 2010. – Випуск 16. – С. 84–91.
2. Прокаєва В. В. Роль ЮНЕСКО у збереженні культурних надбань людства / В. В. Прокаєва // Науковий вісник Дипломатичної академії України при МЗС України. – К., 2011. – Випуск 17. – С. 82–88.
3. Прокаєва В. В. Діяльність зі збереження пам'яток культури в системі функцій сучасної української держави / В. В. Прокаєва // Сіверянський літопис. – Чернігів, 2012. – № 5–6 (107–108). – С. 116–122.
4. Прокаєва В. В. Культурна спадщина і культурні права людини як об'єкт національного та міжнародного захисту / В. В. Прокаєва // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – № 106. Серія: Історичні науки. – Чернігів : ЧНПУ, 2012. – С. 143–148.

5. Литовченко В. В. Стратегія міжнародного співробітництва у сфері збереження культурної спадщини ЮНЕСКО / В. В. Литовченко // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія». – Ужгород : Видавництво УжНУ, Говерла, 2013. – Випуск 1 (30). – С. 103–112.
6. Литовченко В. В. Трансформація концепції збереження культурної спадщини людства у міжнародних відносинах / В. В. Литовченко // Культура народів Причорномор'я : науковий журнал. – Симферополь : Кримський науковий центр НАН України, 2013. – № 258. – С. 143–149.
7. Литовченко В. В. Збереження і охорона культурної спадщини в сучасній Україні: внутрішні і зовнішні аспекти / В. В. Литовченко // International scientific herald / Міжнародний науковий вісник. – Ужгород – Будапешт, 2014. – Випуск 8 (27). – С. 361–367.
8. Lytovchenko V. V. UNESCO activity as a factor of safeguarding cultural heritage: history and contemporaneity / V. V. Lytovchenko // Сборник научных трудов профессорско-преподавательского состава Московского университета МВД РФ. В 4-х ч. – М. : Изд-во МУ МВД РФ «ЩИТ-М», 2014. – Ч. III. – С. 246–258.

у виданнях, які додатково відображають результати дисертації

9. Прокаєва В. В. Актуальні проблеми міжнародної співпраці України та ЮНЕСКО: історія і сучасність / В. В. Прокаєва // Одіссос. Актуальні проблеми історії, археології та етнології. – Випуск 4. – Одеса : Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, 2012. – С. 520–522.
10. Прокаєва В. В. Міжнародно-правові основи участі України у діяльності ЮНЕСКО зі збереження культурної спадщини / В. В. Прокаєва // Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Всесвітня історія та актуальні проблеми міжнародних відносин» (м. Луганськ, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, 3–4 квітня 2012 р.). – Луганськ, 2012. – С. 334–338.
11. Прокаєва В. В. Збереження культурної спадщини в Україні: проблеми філософського культурологічного обґрунтування / В. В. Прокаєва // Матеріали Міжнародної наукової конференції «Дні науки філософського факультету – 2012» (м. Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 18–19 квітня 2012 р.). – К., 2012. – Частина II. – С. 64–66.
12. Прокаєва В. В. Культурна спадщина в сучасній Україні: зовнішньополітичний та інституціональний аспект / В. В. Прокаєва // Сучасні соціально-гуманітарні дискурси : Матеріали Другої Всеукраїнської наукової конференції. (м. Дніпропетровськ, 20 жовтня 2012 р.) : у 3-х частинах. – Дніпропетровськ : ТОВ «Інновація», 2013. – Част. 3. – С. 77–81.
13. Литовченко В. В. Інститути культурної спадщини: теорія і практика в Україні XXI століття / В. В. Литовченко // Придніпровські соціально-гуманітарні читання : Матеріали Дніпровської сесії II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпропетровськ, 22 лютого 2013 р.) : у 6 частинах. – Дніпропетровськ : ТОВ «Інновація», 2013. – Част. 1. – С. 21–24.
14. Литовченко В. В. Всесвітня спадщина ЮНЕСКО: традиції та міжнародне глобальне співробітництво XXI століття / В. В. Литовченко // Досягнення

соціально-гуманітарних наук в сучасній Україні : Матеріали Сімферопольської III Всеукраїнської наукової конференції (м. Сімферополь, 24 квітня 2013 р.) : у 6 частинах. – Дніпропетровськ : ТОВ «Інновація», 2013. – Част. 6. – С. 102–104.

АНОТАЦІЯ

Литовченко В. В. Роль ЮНЕСКО в охороні та збереженні культурної спадщини в Україні (1954–2010 рр.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальність 07.00.02. – всесвітня історія. – Чорноморський державний університет імені Петра Могили. – Миколаїв, 2015.

Дисертація містить науковий аналіз проблеми реалізації міжнародної стратегії охорони та збереження культурної спадщини в Україні. Автором визначено етапи формування стратегії ЮНЕСКО у сфері збереження культурної спадщини в історичному та політичному контексті, з'ясовано зміни в динаміці реалізації міжнародної стратегії охорони та збереження Світової культурної спадщини, висвітлено сутнісні характеристики реалізації програм ЮНЕСКО з охорони та збереження культурної спадщини в Україні в контексті її міжнародних зобов'язань, досліджено еволюцію пріоритетів та форм міжнародної співпраці ЮНЕСКО з Україною в пам'яткоохоронній сфері, встановлено перспективні напрями і механізми такої співпраці.

Міждисциплінарний підхід дозволив комплексно дослідити феномен культурної спадщини з урахуванням його інтегративного характеру. Поглиблення міжнародного культуроохоронного співробітництва та інтеграції відбувалося шляхом внесення історико-архітектурних об'єктів України до Списку світової спадщини людства, а також занесення українських біосферних заповідників до Світової мережі ЮНЕСКО.

Ключові слова: Україна; ЮНЕСКО; культура; охорона; збереження; світова спадщина; міжнародна співпраця.

АННОТАЦИЯ

Литовченко В. В. Роль ЮНЕСКО в охране и сохранении культурного наследия в Украине (1954–2010 гг.). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02. – всемирная история. – Черноморский государственный университет имени Петра Могилы. – Николаев, 2015.

Диссертация содержит научный анализ проблемы реализации международной стратегии охраны и сохранения культурного наследия в Украине. Автором определены этапы формирования стратегии ЮНЕСКО в сфере сохранения культурного наследия в историческом и политическом контексте, раскрыты изменения в динамике реализации международной стратегии охраны и сохранения Мирового культурного наследия, освещены базовые характеристики реализации программ ЮНЕСКО по охране и сохранению культурного наследия в Украине в контексте ее международных обязательств, исследовано эволюцию приоритетов и

форм международного сотрудничества ЮНЕСКО в сфере охраны памятников, установлено перспективные направления и механизмы такого сотрудничества.

Междисциплинарный подход позволил комплексно исследовать феномен культурного наследия с учетом его интегративного характера. Углубление международного сотрудничества и интеграции в сфере охраны культуры происходило путем внесения историко-культурных объектов Украины в Список мирового наследия человечества, а также занесения украинских биосферных заповедников в Мировую сеть ЮНЕСКО.

Ключевые слова: Украина; ЮНЕСКО; культура; охрана; сохранение; мировое наследие; международное сотрудничество.

SUMMARY

Lytovchenko V. V. The role of UNESCO in the protection and preservation of cultural heritage in Ukraine (1954–2010). – Manuscript.

Dissertation for receiving a candidate degree of historical sciences in specialty 07.00.02. – World history. – Petro Mohyla Black Sea State University. – Mykolaiv, 2015.

The thesis contains the results of scientific analysis of the cultural heritage protection and preservation international strategy realization in Ukraine.

The intrinsic features of the programs of UNESCO for the protection and preservation of cultural heritage in Ukraine in the context of its international commitments are highlighted. The priorities and the evolution of forms of international cooperation with Ukraine in the UNESCO Heritage area are investigated. The prospective directions and mechanisms of Ukraine – UNESCO cooperation are defined.

The author distinguishes three main stages of UNESCO's cultural heritage protection and preservation international strategy development.

The first stage (1950s–1960s) was characterized by conceptual reconsideration of the cultural property protection in peacetime and wartime. It led to mainstreaming of development of new methodological principles which formed the nucleus of the world cultural heritage protection concept.

While the second stage (1972–2001) in the consequence of the international political discussions and debated the Convention Concerning the Protection of World Cultural and Natural Heritage was elaborated and adopted, the policy priorities containing fundamental principles of the cultural heritage protection and preservation international strategy were determined.

At the third stage (since 2001) reappraisal of the basic principles of the cultural heritage preservation strategy in compliance with the new realities of the international political development took place, as well as significant expansion and refinement of the cultural heritage concept were provided by including the intangible heritage and underwater cultural heritage into the range of the cultural heritage objects.

In compliance with the requirements of the modern civilization development, transformation of the forms and methods of cultural heritage protection and preservation used by UNESCO was held. It particularly concerns scientific and technological progress usage, the results of which are commonly used to enhance policy effectiveness in this field.

The Ukrainian cultural heritage protection and preservation strategy development within the context of its international commitments originates from the UkrSSR existence. The fact that the UkrSSR was considered as the UN and UNESCO founding country, however, did not predetermine its participation in those institutes much as contacting the international organizations was the UkrSSR MAF prerogative.

In the process of establishing of Ukraine as a sovereign state its positioning in the international area, in political, economical, cultural and national spheres takes place. This process has affected the Ukrainian cultural heritage protection strategy, ensured appropriate institutional and legal framework formation for culture and memorial protection strategies realization

Today the legal framework of the cultural heritage protection and preservation in Ukraine is represented by both acts of the national legislation and UNESCO's basic conventions ratified by Ukraine. The ICOMOS' acts concerning professional standards of legislation drafting, finance usage, repair and restoration works requirements etc withal impact practical activities in this field.

The author has disclosed the changes in dynamics of the world heritage protection and preservation international strategy implementation, highlighted main features of the UNESCO's cultural heritage protection and preservation programs in Ukraine in the context of its international commitments, studied the evolution of priorities and forms of UNESCO's international cooperation.

The interdisciplinary approach has given the opportunity to explore the phenomenon of cultural heritage comprehensively. Deepening of international cooperation and integration in the cultural protection field was held by adding historical and cultural objects of Ukraine into the UNESCO's World Heritage List and adding Ukrainian biosphere nature reserves into the World Network of UNESCO.

Key words: Ukraine; UNESCO; culture; protection; preservation; the World heritage; international cooperation.

Підп. до друку 30.04.2015 р.
Формат 60×841/16. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 0,93. Тираж 100 пр. Зам. № 4636.

Видавець і виготовлювач: ЧДУ ім. Петра Могили.
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50-03-32, 8 (0152) 76-55-81, e-mail: rector@chdu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3460 від 10.04.2009 р.

